

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ВЛАДИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Акцентується на актуалізації сутнісного, функціонального, міжсистемного наповнення категорії влади в сучасному постіндустріальному суспільстві, в якому знання набувають нового значущого статусу.

Ключові слова: новітня держава і право, індустріалізм, глобалістика, технотронний підхід, постмодернізм, суспільство, національні країни, країни-інтегрії, нація, цивілізація, постіндустріальне суспільство, інформаційне суспільство, інформація, знання.

**Дем'янчук Юрій
Вікторович,**

*кандидат юридичних
наук (м. Біла Церква)*

Нове суспільство найперше змінює роль і функції знання. Це – «суспільство інформації». Постіндустріальний розвиток в економічній сфері означає поступову відмову від виробництва первинних продуктів і перехід до вторинного виробництва. Тобто, якщо сучасному суспільству властиве переважно відтворення матеріальної складової людини, то постсучасне суспільство, напевно, буде зорієнтоване на відтворення духовної компоненти людини. Постіндустріальне суспільство – це суспільство знання в тому сенсі, що, за визначенням Д. Бела, у ньому, по-перше, дослідження та наукові розробки стають усе більшою мірою джерелом інновацій, причому центральне місце займає знання теоретичне; по-друге, соціальний прогрес усе односторонніше вимірюється успіхами у сфері знання.

Зміна ролі знання в сучасному суспільстві насамперед виявляється в певній інверсії системи «знання – влада». Тому актуалізується потреба вивчення тенденцій формування і функціонування влади в період розвитку інформаційного суспільства з урахуванням специфіки держави України.

Влада використовує знання як свій інструмент (І. Кефелі). Знання в постіндустріальному суспільстві вимагають значних інвестицій з боку влади. Рентабельність наукових досліджень стає основним чинником, який визначає пріоритетність їх фінансування. Економічна функція знання стає первинною; усі інші –

вторинними, зокрема й освітня та евристична. Тому вплив влади на визначення пріоритетності напрямків наукових досліджень зростає.

З іншого боку, сучасна влада має потребу у знанні. Тенденція до переважання вторинного виробництва та відтворення духовного боку людської спільноти свідчить про звернення до так званих постматеріалістичних цінностей (В. Іноземцев), які можуть бути пріоритетними лише для тих, хто повністю пройшов попередній етап привласнення і вже володіє цінностями матеріальними. Постіндустріальне, постматеріалістичне, інформаційне суспільство характеризується деякими змінами класової структури, але сама соціальна стратифікація залишається. Нові суспільні верстви розрізняються за принципом їх ставлення не до засобів промислового виробництва, а до знання, за мірою їх участі у прийнятті рішень. Потреба влади у знанні проявляється у становленні «влади інтелектуалів» – вищих менеджерів і спеціалістів, які займаються відтворенням постматеріалістичних цінностей. Ця група становить найвищу соціальну ієрархію передусім у бізнесі, армії, політиці та наукових закладах: це – «технократичний клас». Новий клас, що утворюється в постіндустріальному суспільстві, є поки що «середнім класом» за традиційним майновим розподілом, але саме цей клас володіє владою та знанням.

Отже, система відносин «знання – влада» має ще один бік розгляду у глобально-національному масштабі. За умов, коли інформація та знання стають безпосередньою продуктив-

ною силою, виникає монопольний ресурс, що характеризується абсолютно новими якостями. Виробництво, використання і споживання знань (knowledge economy) на сучасному етапі визначають взаємовідносини розвинених держав з рештою світу. Нерівність між соціальними класами як поляризація у сфері «носії та виробники знань» – «некваліфіковані працівники» поступово перетворюється у процесі глобалізації з такої, що властива кожній окремій державі, із внутрішньоекономічного явища – на світове. З'являються «країни-технократи» і «країни-пролетарі».

Новоєвропейський розквіт науки є водночас і наслідком становлення світоглядних засад техногенної цивілізації, і чинником, що посилив відчуження людини від природи. Наука обґрунтувала як основну соціальну мету людини підкорення природи, її перетворення та виключно «надприродний» статус людини.

Філософське освоєння поняття влади не могло відбуватися рівномірно «по всьому фронту» тих проблем, які виникли сьогодні. Воно неминуче було однобічним і фрагментарним, здійснювалося за історичною логікою загальнофілософської еволюції. Зрозуміло, що конкретна інтерпретація поняття влади щоразу змінювалася, оскільки безпосередньо залежала від загального характеру поглядів кожного окремого філософа; змінювалося і її місце у проблемному полі філософської думки – від побіжного обговорення цього кола питань на периферії онтологічної або гносеологічної, натурфілософської або соціологічної теорії до більш-менш

зрілих, системних міркувань про сутність влади (у політичній філософії або антропології влади).

Саме тому науковці, до кола зацікавлених яких належать правові проблеми політичних інститутів і процесів, а також філософський аналіз феномена влади, завжди звертають увагу на складність фіксації концептуальних положень у поняттях (М. Вебер, К. Гаджієв, М. Крозьє, В. Макаренко, О. Панарін, К. Попер, С. Рябов, С. Хол, М. Фуко та ін.). Уже сам аналіз доктринальних передумов і еволюції поняття «влада» засвідчує існування своєрідних припливів і відпливів наукової та суспільної уваги до цієї проблеми. Доречною у цьому контексті є думка Дж. Філда і Дж. Хайлі про сутнісний зв'язок уваги до проблеми влади з етапами цивілізаційного процесу – це особливо характерно для тих етапів розвитку людства, які: 1) включають значні за масштабом бюрократичні організації, а також 2) пов'язані з перехідними й кризовими епохами в розвитку цивілізації.

Цивілізація Європи формувалася за певним нормативно-ціннісним порядком, який став основою її соціального й політичного буття. Легітимізація цього порядку здійснювалася за рахунок таких процедур мислення, які намагалися представити конфлікти між нормами й цінностями як принципи політичного єднання держав. Передбачалося, що дії індивідів і груп на основі віри в персоніфіковані або інституціоналізовані соціополітичні цінності завжди мають бути співвіднесені з реакцією інших людей та інститутів на ці дії.

З розробкою поняття влади пов'язані імена Платона, Аристотеля, Цицерона, Н. Макіавелі, Т. Гобса, Ф. Вольтера, Ж.-Ж. Руссо, Д. Юма, С. Оріховського-Роксолана, П. Могили, Ф. Прокоповича, І. Канта, Г. Гегеля, К. Маркса, М. Вебера, І. Франка та багатьох інших мислителів і вчених.

Розвиток продуктивних сил суспільства спричиняє постійні зміни в поглядах на відносини суспільства та природи, суспільства та влади, завдання науки й філософії в цій царині. Цьому сприяло обґрунтування активності людини в європейській філософії. Вважалося, що діяльність людини мала бути спрямована назовні, на перетворення оточуючого світу, насамперед природи, яку вона прагнула підкорити собі.

Пафос перетворення світу спричинив особливе ставлення й до ідеї влади і панування, що втілювалося у відчутті впевненості у спроможності людини, контролюючи зовнішні чинники, раціонально влаштовувати своє життя. Суто перетворювальна діяльність видається процесом, що зумовлює владу людини над зовнішніми (соціальними і природними) обставинами, які вона мала підпорядкувати собі. Саме тоді закладається, за висловлюванням В. Стьопіна, «культурна матриця» [4] модерну.

Рационалізм класичної науки орієнтував владу на агресивно-діяльне ставлення до соціуму через принципи панування-підпорядкування, жорсткого централізованого управління, навіть насильства.

Модерн сформував визначену ціннісно-нормативну систему, що підтверджує інструментальний підхід

до реальності, реалізується у пріоритеті наукового знання з акцентом на інноваційну діяльність як безумовну цінність. Жорсткі політичні технології вимагали службової інтерпретації моралі в політиці: мораль є насамперед тим, що служить справі, прогресу.

Лібералізм як панівна сьогодні ідеологія модерну ототожнила прогрес із науково-технічними й економічними зрушеннями. Вони мають поліпшити добробут, не змінюючи сталих структур.

Утилітаризм у політичній етиці сприяв значному поширенню технологій маніпулювання поведінкою людей за допомогою засобів масової інформації, політичної реклами й пропаганди.

Досліджуючи сучасні теорії та концепції управління К. Поппера, С. Хола, М. Крозье, М. Фуко, М. Гайдегера, Ж. Бодрійєра та інших, А. Толстоухов зазначає, що вичерпність цих принципів у діях влади є очевидною: вони ведуть у безвихідь технократичних утопій та авторитаризму [5, с. 3]. Останнім часом у фундаментальних дослідженнях з філософії політики, у виступах представників влади все частіше лунає думка про системну кризу. Наближення системної кризи, на думку С. Брауна, є результатом передусім зростаючої неадекватності у відносинах влади й суспільства, що має серйозні глобальні наслідки [2, с. 347].

Можна виділити такі основні чинники розвитку системної кризи:

- катаклізми і процеси суспільного порядку (міжетнічні конфлікти, війни за незалежність і вихід зі складу великих держав, ксенофобія, масові мі-

грації населення, діяльність транснаціональних злочинних груп у сфері торгівлі наркотиками, контрабанді ядерних матеріалів, хімічної й бактеріологічної зброї тощо);

- економічні суперечності (розбіжність між політичними й економічними цілями в міжнародній системі);

- екологічні загрози;

- культурні аспекти (суперечність націй і держав, посилення сепаратистських рухів національних меншин);

- порушення прав людини (розрив між інтернаціональними нормами і національним законодавством).

Оскільки світове співтовариство сьогодні зіштовхується з «викликами» і проблемами, не відомими раніше, то доводиться говорити не лише про інші «конфігурації домінування», а й про зміну саме характеру мислення влади. Особливо важливі трансформації в системі управління, що відбуваються у процесі глобалізації. Один із проявів нової якості світу – охоплення більшої частини планети єдиним типом господарської системи. Відповідно змінилися й принципи побудови систем управління міжнародними відносинами. Виникла суттєво інша перспектива глобального розвитку, змінилася й конфігурація цивілізаційних суперечностей. Одночасно відбувається кристалізація владних осей нових цивілізацій, контур яких репрезентовано різноманітними територіально-національними комплексами, радами, комісіями та клубами неурядових організацій. Відбувається парадигмальне зрушення в еволюції влади.

У перехідній, дуалістичній кон-струкції співіснують два різні поко-ління владних суб'єктів: його старі персонажі – національні держави; нові співтовариства-інтегрії (А. Негрі [7, с. 408]). Водночас їх тісна взаємодія породжує феномен нової державності – країни-інтегрії та кра-їни-системи. Логіка відносин всере-дині геоекономічного універсуму, що народжується, помітно відрізняється від принципів організації міжнарод-них систем техногенної цивілізації. Нова світова ситуація поставила під сумнів виняткову роль національ-них держав, чий реальні, хоча і «пунк-тирні», кордони в «економічному» світі помітно відрізняються від чіт-ких ліній адміністративно-державних розмежувань, висуваючись за їхні межі (чи, навпаки, «втискаючись» у них), проявляючись у повзучому су-веренітеті постійного збільшення зон національних інтересів і регіональ-ної безпеки. Справа однак навіть не в тому, що в новому середовищі націо-нальні держави так чи інакше транс-формують свій суверенітет, а в тому, що в межах цієї системи більшість держав просто втрачає свою актуаль-ність як реальний суб'єкт дії.

Усесвітній ринок об'єднується навколо того, що раніше вважалося основними ознаками державного суверенітету, тобто повноважен-нями: у військовій галузі, у сферах кредитно-фінансової, інформацій-ної, культурної та навіть мовної по-літики. Під пресом глобалізаційних процесів держава втрачає свою мо-нополію на владу і змушена част-ково делегувати її наднаціональним структурам.

Країни, чий соціальні організми не витримують пресингу нової глобаль-ної піраміди, деградують, корумпу-ються і руйнуються, фактично опиня-ються під владою кланово-мафіозних структур – певного економічного ме-ханізму-посередника, який по-своєму включає низькоефективний господар-ський і навіть цивілізаційний потен-ціал цих країн у світовий господар-ський обіг.

За формального декларування прихильності до принципів демокра-тії все більш очевидною стає присут-ність у соціальній матерії світу ме-ханізму управління, заснованого на зовсім інших, ніж публічна політика, принципах – примату безособової, або прямо анонімної влади інтелек-туальної еліти та світових банкірів як на національному, так і на гло-бальному рівнях. У постіндустріаль-ній цивілізації інститути демократії все відвертіше витісняються владою еліти, відбувається поступове фор-мування більш контрольованого суспільства, в якому пануватиме еліта, що, на думку З. Бжезінського, буде звільнена від стримувального впливу традиційних ліберальних цінностей і не буде вагатися при досягненні своїх політичних цілей, застосовуючи но-вітні досягнення сучасних технологій для впливу на поведінку суспільства й утримання його під суворим нагля-дом і контролем [6, с. 140].

Процес глобалізації породжує розмаїтість форм сучасної влади. А. Толстоухов виділяє певні тенден-ції трансформації влади: по-перше, сучасна влада прагне репрезентувати себе як надкласову, втрачається тра-диційна роль партій; по-друге, влада

все більше зрошується з наднаціональними структурами; по-третє, з метою підвищення своєї стабільності влада потужно використовує різноманітні дискурсивні технології інформаційно-пропагандистського пресингу; по-четверте, свою ефективність сучасна влада багатьох держав пов'язує насамперед зі своїм наближенням до урядів країн так званої «великої сімки», які прагнуть монополювати світ [5, с. 27].

Основним завданням сучасної влади є сприяння формуванню планетарного екологічного мислення, яке базуватиметься на новій цивілізаційній парадигмі та має проявитися у створенні ідеології, адекватної новій фазі коеволюції природи і суспільства, що визначатиме завдання діяльності людства. Йдеться не про нову релігію або тотальне нав'язування однакових поглядів і цілей, а про розробку й добровільне прийняття екологічних принципів, завдань і обмежень, здатних забезпечити гармонію людства. Екологічна ідеологія має модифікуватися в різних цивілізаціях і країнах з урахуванням культурно-історичної спадщини, природних умов та екологічної ситуації.

Для України здатність державної влади діяти ефективно в екстремальних умовах має особливе значення. При цьому йдеться не тільки про виділення в системі функцій нашої держави самостійного напрямку її діяльності в екстремальних ситуаціях. Актуальними є її: а) нормативно-правове забезпечення, б) державно-інституціональне оформлення, в) фінансування, яке забезпечує ефективну діяльність відповідних органів.

Нова цивілізація майбутнього, на думку вчених, ліквідує відчуженість людини від людини, суспільства, природи та продуктів праці, покладе кінець розподілу людства на антагоністичні класи і соціальні групи, створить реальні умови для його самопізнання і вільного самооб'єднання на принципах нового гуманізму. Нова цивілізація в тенденціях свого розвитку є якісно новим щаблем у розвитку людини і людських спільнот, що поступово інтегруються в єдине людство, системність якого можна порівняти в якісному аспекті з природними системами, залученими у сферу людської діяльності. Лише на цьому етапі людство посяде своє гідне, відносно самостійне місце в системі навколишніх космічних процесів і сил, стане специфічно єдиним утворенням.

Отже, процес глобалізації охоплює досить широкий діапазон життя суспільств і набуває дедалі динамічнішого характеру. Розмірковуючи над перспективами людства, слід наголосити, що йдеться про можливість якогось єдиного демократичного і гуманного світового співтовариства, в якому будуть співіснувати різні форми власності – і суспільна, і приватна, різноманітні форми суспільних відносин. Проте за єдиної умови: це має бути суспільство влади демократії, де людина буде центром усіх відносин.

Цілком зрозуміло, що окрема нація чи навіть цивілізація не можуть вирішити глобальних проблем сучасності і запропонувати універсальні шляхи їх вирішення. Лише на цій основі можна реально вирішувати

довготривалі проблеми управління та влади загалом в історичному та політичному контекстах, що постійно змінюються.

Список використаних джерел:

1. Вебер М. Политика как призвание и профессия / Вебер М. Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
2. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – 640 с.
3. Крестева А. Власть и элита в обществе без гражданского общества. Социальная структура / Крестева А. // Социс. – 1996. – № 4. – С. 50–55.
4. Стипин В. С. От философии науки – к философской антропологии. Познающее мышление и социальное действие / Стипин В. С. – М.: Ф. А. С.-медиа, 2004. – 544 с.
5. Толстоухов А. В. Творения экомайбутнього в контексті глобалізації: проблеми керування та перспективи розвитку: автореф. дис. ... д-ра філософ. наук: 09.00.09 / Толстоухов А. В. – К., 2004. – 35 с.
6. Хрестоматия по культурологии: У 2 тт. / ред. И. Ф. Кефели, В. Т. Пуляев, В. П. Сальников, С. В. Степанидин. – Т. 1: Самосознание мировой культуры. – СПб.: ООО «Изд-во «Петрополис», 1999. – 312 с.
7. Хардт М. Империя / Хардт М., Негри А.; пер. с англ., под ред. Г. В. Каменской, М. С. Фетисова. – М.: Праксис, 2004. – 440 с.

Демьянчук Ю. В. Функциональность власти в информационном обществе.

Акцентируется на актуализации сущностного, функционального, межсистемного наполнения категории власти в современном постиндустриальном обществе, в котором знания приобретают новый значимый статус.

Ключевые слова: новейшая государство и право, индустриализм, глобалистика, технотронный подход, постмодернизм, общество, национальные страны, государства-интегрии, нация, цивилизация, постиндустриальное общество, информационное общество, информация, знания.

Demyanchuk Y. V. Functionality of the authorities in the information society.

The article focuses on the essential, functional, intersystematic filling of the category power in the modern post-industrial society in which knowledge is acquired with significant new status.

Key words: the newest state and the law, industrialism, globalism, texnotronical approach, postmodernism, society, national country, State Integra, nation, civilization, post-industrial society, information society, information and knowledge.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2014